

Grof Juraj Oršić u preporodnom pokretu

Vlatka Filipčić

Cilj priloga bio je osvijetliti ulogu grofa Jurja Oršića u hrvatskom narodnom preporodu te mjesto koje je dobio u historiografiji. Čovjek koji je u to doba smatran jednim od vođa preporoda, kasnije je gotovo nestao iz knjiga i priručnika. Ovdje sam nastojala prikupiti što više podataka koje sam o njemu u literaturi našla, tadašnjem tisku i dostupnom arhivskom materijalu.

U povodu smrti ilirca grofa Jurja Oršića *Narodne novine* su u broju 82 od 4. kolovoza 1847. objavile: "Iz Zagreba. Horvati, budući od starine junački i viteški, imali su mnogo slavnih plemenah, koja su sa svoje hrabrosti i mudrosti na glasu bila. - Nu nemili udes, kao da nam zavidi ovaj lepi ures našeg roda, povaljuje jedno za drugim u grob večnosti, kao boje od duge iščekavaju slavna horvatska imena. Gde su nam Šubići, Frankopani i Patačići, i toliki drugi? Svih je nestalo kao zvezdah. s neba prije rujne zore nu nam zvezde ginu, a žarkog sunca neima! - Dandanas već premalo ima porodica u Horvatskoj, koje su u starinskoj povesnici sijale, koje trak izvode od naših najglasovitijih junakah. Među ove spada slavno pleme Lapsanović-Oršićah, koje je već za vreme Krešimira Petra, horvatskoga kralja, junačtvom slovilo, te je kralj Zvonimir Raduli Lapsanoviću (praotcu sadašnje grofovske obitelji Oršićah) kćer svoju Vujnicu za suprugu dao. - Zato tuga nas obuzima, kadgod član koi ove slavne porodice premine; a bol ova dvostruka je da kako, kad nam smert ugrabi muža, slavna imena, kao što smo ga ovih dana izgubili.

Dana 31. serpnja (jula) preminuo je na svojem imanju Gornjoj Stubici g. grof Juraj Orssich Slavetički, c. k. komornik, više slavnih varmedjah sudb. st. prisednik i pukovnik zagrebačkoga gradj. strelačkog društva u 67. godini svoga življenja, posle dugotrajnog šestogodišnjeg bolovanja. - Jučer se je merto telo njegovo svečano sahranilo. - Domorodna stranka izgubila je smertju pokojnika opet jedan čversti stup; jer je on u zlo i dobro vreme narodnu našu stvar uvek neprestano branio i podupirao. - Laka mu zemljica!

Mi nećemo bolje uspomenu pokojnika proslaviti, nego ako navedemo reči g. I. Kukuljevića, kojimi je svoje prekrasno rodoslovje plemena Oršićah zaglavio: "Domovina slavjansko-horvatska pozna za sada najbolje jednoga živućega Oršića, vrednoga repreznata slavnih praotaca svojih i branitelja naroda, doma i jezika horvatskoga; to jest grof Juraj Oršić Slavetički, oženjen sa vrednom i iskrenom domorodkom Vilhelminom, kćerjom obćepoznatoga generala barona Hillera."

Grof Juraj, od naroda nazvan Jurica, nosi i u starosti svojoj još vatreno serce u persih, puno ljubavi prema narodu i dobu svomu. Telo je njegovo ostarelo i oslabljeno od dugoletne težke bolesti; ali duh njegov još je uvijek

mlad, zrio i bistar, kao u muža od najboljih godina. Njegove zasluge novo vremena ostati će u većnoj uspomeni kod naroda njegova.”¹ Kukuljević je u tom tekstu nastavio: “...njegove reči, izjavljene na javnih saborih, preselile su se u hiljadu ustah i postale svojstvo njegova naroda, koji ništa drugo nema, da mu poda za tolike zasluge, tuge i žrtve, nego hvalu i slavnu neumerlost u istorii.”²

Juraj Oršić - biografske crtice

No, čini se da je narodno pamćenje ipak kratkotrajno, pa bi danas rijetki znali odgovoriti: Tko je bio grof Juraj Oršić? A odgovoriti i nije tako lako.

Enciklopedija o njemu donosi tek štire podatke: da je pripadao konzervativnom krilu pokreta i bio odlučan protivnik mađarske hegemonističke politike te da je osnovao Streljačku družinu i poklonio joj svoj majur Tuškanac s imanjem i od Streljane učinio važno središte društvenog života iliraca.³

Na znamenitoj slici *Muževi ilirske dobe (1835-1850)*, koja prikazuje portrete najistaknutijih osoba toga razdoblja, lik Jurja Oršića prikazan je u četvrtom redu (treći, gledano s lijeva na desno), premda se to ne bi moglo zaključiti iz monografije *Hrvatski narodni preporod*. On tamo nije naveden među prikazanima, što i nije tako čudno ako se uzme u obzir da, mada piše da je na slici prikazano 59 osoba, popis sadrži samo 50 imena, ne znam iz kog razloga.⁴

Juraj Oršić rodio se 1780. godine. Otac mu je bio grof Adam Oršić, jedan od malobrojnih onovremenih autora memoara u nas, te stoga dragocjen izvor za upoznavanje s hrvatskim prilikama krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Memorari sadrže podatke o životu njegove obitelji i prilikama u Hrvatskoj od 1725. do 1814. On, prirodno, u njima govori i o svom sinu. Otac ga opisuje kao krupnog i teškog, mirnog i zadovoljnog čovjeka koji rado provodi vrijeme na svom imanju, a glavna su mu strast konji. Majka mu je bila Leonarda, rođena Vojkffy. Imao je dvije sestre: Reginu za Heinricha Sermagea i Josipu, udatu za Ferdinanda Kulmera. Brat Petar umro je sa godinu dana, a polubrat Ladislav, očev sin s drugom ženom, Franciskom Keglević, sa šest godina.⁵

Portret, slikan kada je imao 58 godina, djelo Mihaela Stroya, prikazuje starijeg čovjeka, tamne kose, šiljastih brkova zavijenih prema gore, odjevenog u velikašku galu bogato ukrašenu zlatom, ogrnutog tamnim kaputom opšivenim šarenim krznom. U desnoj ruci drži kalpak.⁶ Litografija iz 1845., koju je napravio Johann Stadler u Beču, prikazuje ga odjevenog u surku ukrašenu širokim pletenim trakama sa sabljom zataknutom za pojas.⁷

Rudolf Horvat opisuje Jurja - Đuru kao prostodušnog Hrvata stare vjere, oštrog i ponositog aristorkrata, uvijek pripravnog postupati odvažno. Kaže da on nije bio za popuštanje i dogovaranje, nego je ono što je odlučio i provodio, makar i silom. Kako je bio bogat, nije štedio ni novčana sredstva, kada je bilo potrebno.⁸

Kao što je u njihovoj obitelji bilo uobičajeno, Juraj je u mladosti pristupio vojsci. Služio je prvo u ugarskoj plemićkoj gardi, odakle je otišao kao poručnik u Bansku krajinu. Premješten je u pukovniju Franje Jelačića, a konačno Hessen-Homburgovim husarima, s kojima je kao (do)pukovnik?⁹ (natporučnik?)¹⁰ sudjelovao

¹ Narodne novine, 62/1847.

² Kukuljević Sakcinski, Pleme grofova Oršićah, Zagreb, 1864, 51.

³ Enciklopedija Jugoslavije, svezak VI, Zagreb 1965, Jurica Oršić, 391.

⁴ Macan, Povijest hrvatskoga naroda, Zagreb, 1992. 280 i 281, Hrvatski narodni preporod, 283.

⁵ Adam grof Oršić Slavetički: Rod Oršića, Zagreb 1943., str. 60, 61.

⁶ Hrvatski narodni preporod, str. 239.

⁷ Isto, str. 279.

⁸ Horvat, Zarište hrvatskih preporoditelja, Vijenac, 8-9, 1929.

⁹ A. Oršić, Rod Oršića, str 61 dopukovnik - ulomak iz dnevnika A. Oršića st.

¹⁰ Isto: str. 16.

vao u bici kod Austerlitz. Kad je sklopljen mir povlači se iz vojne službe. Otac mu tada predaje na uživanje imanje Belovar i Orehovicu. Nakon ponovnog izbijanja francuskog rata, imenovan je bojnikom zemaljskim banderijima. Imao je zapovjedništvo kod Rijeke. Nakon rata je, za zasluge, imenovan komornikom.¹¹

Političko djelovanje

Grof Juraj bio je aktivni sudionik tadašnjih političkih zbivanja. Bio je član Hrvatske kraljevske deputacije na kongresu u Veroni 1822., sazvanom radi oslobodilačkih pokreta u Španjolskoj i Grčkoj. Od 1820. do 1847., kada je umro, bio je član svih hrvatskih sabora. Prijateljevao je s grofom Jankom Draškovićem i bio jedan od glavnih pokretača i član vodstva Narodne stranke.¹²

Već 1839., kad odaziva među velikašima gotovo i nije bilo, uz grofa Janka Draškovića i Mirka pl. Lentulaja, zastupao je ilirski pokret i vatrenim se govorom usprotivio gruboj mađarskoj politici te zauzeo za hrvatski narodni jezik, o čemu svjedoče njegovi brojni istupi u raznim prilikama.¹³

Jedan od takvih prilika bile su rasprave na županijskim skupštinama na kojima se razmatralo o toku kojim se kreće sabor u Požunu. Najburnije zasjedanje bilo je ono zagrebačke županijske skupštine 12. prosinca. Nastojanja Draškovića, Oršića, Lentulaja i Štajdahera na uklanjanju mađarskog jezika iz uporabe u Hrvatskoj, iskazana na ovoj skupštini, potakla su mladež da priredi bakljade u njihovu čast.¹⁴

Nakon zabrane ilirskog imena, Narodna stranka i Matica odlučuju se obratiti dvoru. S obzirom da se znalo da tamo znatan upliv ima visoko plemstvo, javlja se misao da pred kralja odu grof Janko Drašković i grof Juraj Oršić i zatraže od kralja da se dozvoli ilirsko ime za književnost i jezik, čini se zato, jer se u Hrvatskoj nije zapravo znalo, kojim da se ono imenom zamijeni. Grofovi se prihvaćaju ove zadaće i odlaze u Beč.¹⁵

Prije sabora u Požunu 1843. ban je imenovao deputaciju koja je izradila precizne instrukcije za izabrane poslanike, kojoj je na čelu bio biskup Haulik. U toj je deputaciji sudjelovao i Juraj Oršić.¹⁶ Njega je na ovom saboru zastupao Mirko Bogović¹⁷, a njegovu sestru Josipu, udovicu baruna Ferdinanda Kulmera, Albert Štriga. Ovi su zastupnici imali mjesto u donjoj kući, no nikakvo pravo govora.¹⁸

Postupci Mađara na saboru u Požunu radikalizirali su u Hrvatskoj i mirnije ljude: jedni su tražili da hrvatski poslanici u Požunu govore samo hrvatski, Juraj Oršić na sjednici zagrebačke županijske skupštine 10. srpnja 1843. oštro je tražio prijelom s Mađarima, Ivan Kukuljević iznio je optužbe na račun komeša turopoljskoga A. D. Josipovića. Juraj se pita: *Što nam koristi mađarski sabor, kad nam otima ono, što je naše, dapače hoće da nas oporezuje za magjarsko kazalište i muzej?*¹⁹

¹¹ Isto, str. 16, 61.

¹² Isto, str. 17.

¹³ M. Obad-Ščitaroci, Dvorci i perivoji, str. 114.

¹⁴ F. Šišić, Hrvatska povijest, 230-231; J. Horvat, Ljudevit Gaj, 159-160.

¹⁵ F. Šišić, Hrvatska povijest, 278, A. Oršić, Rod Oršića, 17, J. Horvat, Politička povijest, 73.

¹⁶ Šišić, Hrvatska povijest, 285.

¹⁷ Mirko Bogović (Varaždin 1816.-Zagreb 1893.) pjesnik, 1842. počasni podbilježnik Zagrebačke županije. Neko vrijeme živio je u Križevcima i upoznavši se s Antunom Nemčićem pridružio se ilircima. Piše za Danicu i Narodne novine. Tiskao je zbirku pjesama Ljubice (1844.). Bio je jedan od ranjenih među srpanjskim žrtvama. (Hrvatski narodni preporod, 215).

¹⁸ Šišić, Hrvatska povijest, 296-297.

¹⁹ Šišić, Hrvatska povijest, 317-318, Hrvatski narodni preporod, priredio Jakša Ravlić, 52, A. Oršić, Rod Oršića, 17.

Nakon povlačenja grofa Janka Draškovića, početkom 1845., politički sastanci vodstva stranke održavali su se ili u Čitaonici ili kod grofa Jurice. U to se vrijeme on uključuje u raspravu između mađarona i narodnjaka, između ostalog, potpisujući, zajedno s Draškovićem, odgovor na očitovanje Aleksandra Draškovića i Levina Raucha, koji je sastavio Gaj.²⁰

Ime Jurja Oršića i njegove supruge redovno se spominje uz srpanjske žrtve. Juraj je, vidjevši što se dogodilo, u to vrijeme već vremešni starac od 62 godine, odmah otišao banu Halleru i lupao sabljom po vratima, sve dok mu nisu otvorili. Tada je, s Draškovićem i Vojkffyjem, uložio vatreni protest protiv postupka vojnika.²¹ Mijo Krešić tako u svojoj *Autobiografiji* piše da je grof Gjuro, iskreni hrvatski kavalir i nadmeštar građanske streljane ostavio zakladu od tisuću forinti da se od kamata pokriva trošak misa zadušnica u crkvi sv. Marka za nastradale.²² Njegova se žena Wilhemina zauzela za ranjenike i s jednim odborom sakupljala priloge i postavila znameniti spomenik na Jurjevskom groblju, koji je hrvatsko pjevačko društvo *Kolo* prenijelo na Mirogoj da budu u *društvu s drugim rodoljubima*.²³

U Gajevoj ostavštini nalazi se pismo kojim se poziva na sastanak prije zasjedanja *velikoga spravišta Varmedje Zagrebačke* gdje će se dogovarati o *ustrojenju konservativne naše stranke na nalik ustavne nam braće Magjarah, a osobito o našem položaju i naših odnošenjih u ovoj varmedji i o načinu, kako nam se ukupno u napredak vladati valja*. U potpisu su grof Janko Drašković i grof Juraj Orsich.²⁴

Suvremenici o Jurju Oršiću

Mijo Krešić svrstava Oršiće u red najviših staleža, hrvatskih boljara, fini i dosta bogati svijet, koji je stanovao u Gornjem gradu u vlastitim kućama i vozio se u kočijama s četiri konja. Samog pak Jurja Krešić spominje kao jednog od *novih hrvatskih apostola*, zajedno s Gajem, Rakovcem, Babukićem, Vrazom i Draškovićem *koje uvijek pozdravljah sa osobitim strahopočitanjem i divih se njihovim krasnim osnovama*.²⁵

Dragutin Rakovac spominje u svom dnevniku Jurja Oršića kao osobu koja je služila kao spona i izvor informacija između mladih pristaša Preporoda, pretežno građanskog podrijetla i velikaških krugova i dvora.²⁶

Nisu sva mišljenja baš tako blistava. Ambroz Vranicany 1844. piše Gaju: *Plan Janka Draškovića i Orsicha, priobćen Kulmeru je odveć bedast. Oni vele, da su mudri plan pripravili to jest: da će Banu reći da naša strana ima gotovo 800 korteša i 200 mladića - da je dakle najpametnije, da Ban nepušća ni jedne ni druge korteše u salu. I Tako će se prišparat novaca, koji se za korteštaciju upotrebili budu! More li u času od naše smerti ili života od šparanja divan biti?! Zar ne vide ove budale, da koji sad po kongregaciji propade, da je na veke propo. Muka je velika čorave ljude za vodje imati, u vremenu najvažnijem našega života, u kojem činom, a ne z rećimi, treba na bojište stupiti. ...*²⁷

²⁰ J. Horvat, Ljudevit Gaj, 222.

²¹ A. Oršić, Rod Oršića, 17.

²² Mijo Krešić, Autobiografija, Zagreb, 1898., 81; Josip Horvat piše da je grof Juraj Oršić položio glavnicu da se od njezinih kamata služe crne mise za vječna vremena na pokoj duša poginulih. (Politička povijest, str. 92).

²³ A. Oršić, Rod Oršića, 17.

²⁴ Pisma pisana dru. Ljudevitu Gaju i neki njegovi sastavci (1828-1850), uredio Vladimir Deželić, Građa za povijest književnosti Hrvatske, knjiga 6, Zagreb 1909., 56.

²⁵ Mijo Krešić, Autobiografija, Zagreb, 1898., 11, 16; ovaj odlomak citira i Josip Horvat u Političkoj povijesti Hrvatske, sv. I, 48.

²⁶ Dnevnik Dragutina Rakovca, Narodna starina, svezak 1, 1922, 63.

²⁷ Građa za povijest književnosti hrvatske, knjiga 6, Zagreb 1909. Pisma pisana dru. Ljudevitu Gaju i neki njegovi sastavci, (1828-1850), uredio Vladimir Deželić.

Obitelj Oršić

Iz arenadalskih pogodbi koje se čuvaju u Povijesnom arhivu Zagreba vidljivo je da ne samo Juraj Oršić, nego već i njegov otac Adam, koriste intitulaciju na hrvatskom. Adam Oršić naziva se *Mi Adam grof AB ORSICH DE SZLAVETICH, CZESZARZKE KRALYEVZKE Y APOZTOLZSKE SVETLOZTI KOMORNIK* (1796.). Juraj Oršić koristi se još 1843. starim pravopisom: *Ja Juraj Groff Orssich od Szlavetich, czarske kraljevske szvetlosti Komornik, Banderiuma Huszarszkoga Major, kak tulikaj she vishe szlavnih Varmergyh szudnih ztolov prissenih Prizednik*), da bi dokument iz iduće godine (1844) bio pisan novim pravopisom: *Ja Juraj grof Orssich od Slavetić, carske kraljevske svietlosti komornik, Banderiuma husarskoga major, kao taskodjer više slavnih županijskih stolov prisežni prisednik*. Hrvatsku titulaturu nakon smrti muža upotrebljava u pravnim poslovima i *Vilhemina Grofica Orssich, udova pokojnoga Juraja Grofa Orssicha od Slaveticha* (1852).²⁸

Na Oršiće se Rakovac osvrće i govoreći o razdoru koji se na liniji preporod - mađaroni javlja u nekim hrvatskim porodicama - kod Ožegovića, Draškovića i Oršića.²⁹ Naime, kao što se to moguće vidjeti iz prisjećanja na događaje oko skupštine Varaždinske županije (vidi niže), dok je Juraj bio odani pristaša i pomagač preporoda, njegov je bratić August Oršić bio mađaron.³⁰

Grana obitelji kojoj pripada Juraj i inače je podržavala preporod. Tako su njegove sestre, Josipa i Regina na razne načine potpomagale narodnu stvar. Josipa Kulmer, rođena Oršić, darovala je veći broj portreta iz obitelji Oršić, obitelji Kulmer i Sermage Narodnom muzeju.³¹ Zbog svojih priloga za Maticu, ova dama Reda zvjezdastog križa, ubrojena je među njene utemeljitelje.³² Grofica Josipa Kulmer i Regina Sermage, rođena Oršić spominju se i među davaocima novčanih sredstava za osnivanje Narodnog doma.³³

U obitelji Oršić to nisu izuzeci. Već Jurjeva baka, Josipa Oršić rođena Zichy, supruga grofa Krste Oršića pisala je na hrvatskom. Godine 1772. ona izdaje knjigu *Vračitel betegujuće živine ili vračtva za rogatu marhu, krmke i mladinu*. Njen sin, Franjo Oršić, zagrebački kanonik, 1799. izdaje i drugu nakladu majčinog djela.³⁴

Grofica Wilhelmina - Mina Oršić, Jurjeva supruga, ohrabivala je i nagovarala mlade u njihovim nastojanjima, družeći se s Franjicom Drašković, suprugom Janka Draškovića. Opisuju ju živahnom, ljubeznom i odvažnom.³⁵ Minu Oršić, sada već kao udovicu, spominje i Gustav Zehnester, slovački humoristički pisac i putopisac, koji nam je svoje dojmove o Hrvatskom zagorju ostavio u dvijema knjigama *Orlu Tatranskom* i u svojoj autobiografiji *Slovenskim pohľadima*. U Gornjoj Stubici primila ga je grofica-udovica Oršić, kod koje je na ručku bilo 80 ljudi i tamo je predstavljen Moysesu i barunu Kulmeru.³⁶

Još jedan Slovak - Jan Kollár - spominje Oršiće u svom spisu.³⁷ *Upoznao sam u Zagrebu ne samo sve odličnije spisatelje ... nego takodjer zastupnike i*

²⁸ Povijesni arhiv Zagreb, Obiteljski arhiv obitelji Oršić - Zagreb, kutija 1.

²⁹ Isto, str. 66.

³⁰ August Oršić (1798.-1853.), sin Ivana Nepomuka Oršića i Eleonore Keglević. Vlastelin u Popovcu i veliki sudac.

³¹ Marijana Schneider, Portreti 16-18. stoljeća, (tiskano kao rukopis), Zagreb 1982., 133-135, 145-147.

³² Narodne novine, 40/1843.

³³ Narodne novine, 47/1847.

³⁴ Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925., Zagreb 1925. Oršić Slavetička grof. Josipa, rođena grof. Zichy, str. 203, isto, Oršić Slavetički grof Franjo, str. 203 Josipa Oršić je bila kćerka grofa Petra Zichyja i Suzane Bercsényi. Udalala se za Krstu Oršića 1744. i s njim imala jedanaestoro djece. (M. Schneider Portreti 16-18. stoljeća, str. 145).

³⁵ R. Horvat, Iz staroga Zagreba. Žarište hrvatskih preporoditelja., Vijenac, godina III, knj. V, 8-9, Zagreb 1929.

³⁶ F. Ilesić, Iz slovačkih časopisa i knjiga, Narodna starina, sv. 24, Ix knj. 4. br./1930., 406-407.

³⁷ "Cestopis obsahující cestu do horni Italie, a otud pres Tyrolsko a Bavorsko se zvláštenim ohledem na slavný žijevý, roku 1841 konanou a sepsanou". U trećem poglavlju prvoga dijela opisuje Kollár svoje putovanje

*podupiratelje naroda i književnosti iz viših staleža, kao njegovu preuzvišenost biskupa Haulika, grofove Draškoviće, grofove Oršiće, velikoga župana Nikolu Zdenčaja ... i nebrojen niz prijatelja i rodoljuba, koji su me svi tako mnogim i sjajnim dokazima prijazni, gostoljublja i slavenske uzajamnosti počastili, da moj boravak medju njima ide mjedju najkrasnije dane moga života.*³⁸

Skupština Varaždinske županije 1844.

Zanimljivu i indikativnu epizodu iz života Jurice Oršića donosi Antun Cuvaj u svom članku *Ilirski pokret u ubavom našem Zagorju*.³⁹ Na početku članka Cuvaj nabraja poimence ljude koji su doprinijeli uspjehu hrvatskog narodnog preporoda na području Zagorja i daje kratke podatke o njima. Drugi dio članka, nama trenutno zanimljiviji, odnosi se na događaje vezane za saziv Varaždinske županijske skupštine 1844. Varaždinska županija, što uostalom nije nikakva iznimka za (tadašnju) Hrvatsku, bila je podijeljena u dva *tabora*: ilirce okupljene oko Varaždinske čitaonice i na mađarone predvođene grofom Mukijem Erdödyjem.⁴⁰ Ilirci zaključuju da treba za narodnu stvar pridobiti obične zagorske plemiće s pravom glasa, kojih je bilo preko stotinu i za to zadužuju Kazimira Jelačića.⁴¹ On i Franjo pl. Horvat obilaze u tu svrhu cijelo Zagorje. Sitno plemstvo ih je spremno podržati, uz uvjet da se na županijskoj skupštini govori hrvatski, a ne latinski koji ne razumiju. Na to Muky Erdödy i njegove pristaše organiziraju ručak kod grofa Gustava Oršića i na njega zovu sitno plemstvo. Ručak je, naravno, trebao poslužiti za agitaciju.

Čuvši za to, ilirci se sastaju da nađu protumjeru. Odlučuju se uz pomoć Petra Markovića,⁴² stubičkog župnika, obratiti Jurju Oršiću i njegovoj supruzi Wilhelmini te ih zamoliti da na taj ručak odu i oni. Njih dvoje odmah izražavaju spremnost da pomognu i odu na taj ručak, a ujedno predlažu da se jedan takav ručak organizira i kod Jurjeve sestre, barunice Josefine udove Kulmer u Orehovici. Izaslanstvo prihvaća ovu ponudu i određuje datum ručka.

Jurica Oršić odlazi bratiću na ručak i svojim prisustvom uspješno sprečava mađaronsku agitaciju. Za razliku od toga, na ručku u Orehovici namjere su ostvarene. Uzvanike dočekuju sam grof Juraj i njegov nećak Franjo barun Kulmer, potpredsjednik Banskog stola, i drugi. Dogovaraju se oko teza koje će zastupati na skupštini: da će do posljednje kapi krvi braniti ustavna autonomna prava Hrvatske i kako će za poglavare imati dobre i poštene Hrvate, a neprijatelje odstraniti iz službe. Malí plemići opet obećavaju podršku, s tim da se govori hrvatski.

Upozoren na ovakav razvoj događaja, Muky Erdödy zakazuje skupštinu i istovremeno traži slanje satnije vojnika. Kazimir Jelačić odlazi u Zagreb saznati točno što se događa. Došavši Jurju Oršiću zatiče kod njega grofa Janka Draškovića i oni ga upućuju da se posavjetuje i s drugim rodoljubima. Grofovi

po Hrvatskoj - došao je od Brežica, posjetio Zagreb i Karlovac pa Lujzijanskom cestom otišao put Rijeke. (Milivoj Šrepl, Slika zagrebačkoga života g. 1841. i slavni pjesnik Jan Kollár u Emilij Laszowski, Stari i novi Zagreb, Zagreb 1994.).

³⁸ Isto, str. 229.

³⁹ Jutarnji list, 3. veljače 1925. broj 4670, godina XIV, 5-6.

⁴⁰ Ivan Nepomuk grof Erdödy, oženjen Terezijom rod. Raczysky. Posljednji nasljedni veliki župan varaždinski, čast koju su Erdödy dobili 1607. za zasluge u borbi protiv Turaka i koja im je pripadala sve do 1845. Ivan Nepomuk umro je 1879. Sahranjen je u Bajnskim dvorima. Terezija Erdödy sagradila je u Vinici školu za žensku djecu i utemeljila zakladu za održavanje školske zgrade. Godinama je darivala siromašnu školsku djecu odjećom i obucom, pa je narodu ostala u sjećanju kao dobrotvorka. (M. Obad Šćitaroci, Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja, Zagreb 1991, 34-36).

⁴¹ Kazimir Jelačić Bužimski - vlasnik dvorca Ratkovec i županijski veliki sudac. Član hrvatskih sabora 1861., 1865. i 1868. (A. Cuvaj, Ilirski pokret u ubavom našem Zagorju, Jutarnji list 4670).

⁴² Petar Maraković bio je župnik u Donjoj Stubici od 1832. do 1855. (Josip Buturac, Stubica Donja i Gornja, 1209-1982., Iz povijesti obiju župa, Stubica-Zagreb 1982.).

ga naizmjenično pozivaju na ručak i osiguravaju mu smještaj u kući Jurjeve sestre Jozefine.

Stvari se dalje opet dogovaraju na večeri: Kazimir Jelačić sastaje se s Josipom Poberom, odvjetnikom biskupa Haulika, Josipom Štajdaherom, Jankom Bedekovićem i Jankom Briglevićem i priopćava im probleme s kojima se susreću ilirci u Zagorju. Zaključuju da skupština treba, ukoliko ilirci budu imali većinu, zatražiti smjenjivanje upravitelja županijske časti. Pober se obvezuje ispitati pitanje vojništva.

Jelačić se sada prihvaća prikupljanja zagorskih plemića. Oni se okupljaju u Vidovcu, a onda zajedno odlaze u Varaždin. Tamo su dočekani i pogošćeni, za što su pomoć pružili Juraj Oršić i biskup Haulik preko Josipa Pobera. Franjo Pizman, gradski sudac, dobiva pismo od zapovjedništva vojske da im priredi konak, no on im odgovara da su nepotrebno naručeni i da Varaždin ima za održavanje reda svoj purgarski oružani kor. Uslijed toga vojska se vraća u Zagreb.

Na sam dan zasjedanja upravitelj županije vijećao je sa svojim ljudima u Starom gradu, a narodnjaci u Ilirskoj čitaonici pod predsjedanjem Mije Koščeca. Kad je konstatirano da Narodna stranka ima ogromnu većinu zaključeno je: da se predloži smjenjivanje Mukija Erdödy, o čemu će obrazloženi prijedlog sastaviti odvjetnik Mijo Koščec; prije toga mu, na hrvatskom, Kazimir Jelačić treba uputiti pitanje o tome zašto je pozvao vojsku; za izaslanike koji će nositi predstavku u Beč izabrani su prvi podžupan Fridrik Švigel i komes Kaptola zagrebačkog Franjo Kukuljević. Ako predsjednik prekine sjednicu kad bude predloženo njegovo smjenjivanje, Narodna stranka treba ostati a podžupan Švegelj nastaviti sjednicu.

U 10 sati predsjednik otvara skupštinu. Ustaje Kazimir Jelačić i izgovara *Slavni staleži i redovi*, na što mu predsjednik dobacuje neka govori latinski. To je izazvalo silnu buku, naročito među običnim plemstvom, koje traži da se govori hrvatski koji razumiju. Zabrana da se govori hrvatski priskrbila je ilirskoj strani velik broj pristaša. Riječ uzima Mijo Koščec, iznosi tegobe skupštinara i stavlja prijedlog da se smijeni upravitelj županije. Predsjednik prekida sjednicu, a njegov je odlazak popraćen gromoglasnim *Živio!* Prvog župana prisiljavaju da nastavi sjednicu. Odobrena je i podržana predstavka za uklanjanje upravitelja pa Švegelj i Kukuljević odlaze odmah u Beč odnijeti predstavku kralju. Vijećanje skupštine nastavljeno je na hrvatskom. Na prijedlog Stjepana Cara odlučeno je o promijeni županijskog pečata, s obzirom da se do tada upotrebljavao pečat porodice Erdödy, a za ubuduće se predlaže slika Čeha, Lehā i Meha.

Ova skupština ostavila je jak dojam u cijeloj zemlji. Švegelj i Kukuljević vraćaju se od kralja s izgledima za povoljno rješenje problema, koji su se i ostvarili. Velikim županom Varaždinske županije postaje grof Ladislav Pejačević, no kad se on na toj časti zahvalio, upraviteljem županije postaje Mirko Lentulaj, što je s radošću primljeno. On je svečano ustoličen 1. 7. 1845.

Tako je završila skupština Varaždinske županije, puno uspješnije i bezbolnije nego iduće godine održana skupština Zagrebačke županije. No mislim da je priča o njoj utoliko zanimljiva što pokazuje da se sve ne rješava uvijek na sjednicama i službenim putem, kako to često možemo iščitati iz raznih priručnika i udžbenika. Važne stvari se obično rješavaju upravo u ovakvim neformalnim okolnostima i neformalnim sredstvima, kao što je to bio slučaj i ovaj put.

Društvena aktivnost

Juraj Oršić spominje se češće kao osnivač prve streljačke družine u Zagrebu, što je očigledno netočno, s obzirom da je imao sedam godina kada je osnovano *Društvo zagrebačkih strelcah*. No, on je bio doživotni počasni pukovnik ovoga društva, i u vrijeme dok ga je on vodio broj njegovih članova bitno je porastao. Društvu je poklonio svoj majur Tuškanac s velikim imanjem i uredio streljanu tamo gdje ju je tridesetak godina ranije zamislio Antun Pejačević.⁴³ Tuškanac i Cmrok bili su u prošlom stoljeću izrazito *gospodske* četvrti, gdje su, uz ostale, bili i posjedi obitelji Oršić.⁴⁴

Dvorana zagrebačke Streljane postala je mjestom gdje su pristaše narodnog pokreta organizirali svoje zabave. Temeljni kamen položen je 1837., a iduće godine streljana je otvorena. Osim streljačkih natjecanja ovdje se priređuju i plesovi za domoljubno orijentirano općinstvo. Od 1844. organiziraju se i *besede* - igra se šah, čita poezija i raspravlja o politici. Aktivnosti se oglašavaju u Narodnim novinama.⁴⁵ Ova je kuća postala, a onda desetljećima i ostala, središte društvenog života tadašnjeg Zagreba. Streljana je služila i kao prenočište pripadnicima Narodne stranke, kada je u Zagrebu zasjedala skupština Zagrebačke županije.⁴⁶

Kao streljački pukovnik Jurica Oršić se morao suočiti i s jednim teškim problemom u Streljani: Narodnjaci su vodili žestoku borbu protiv zavodljivog bečkog valcera, no dame su ga uporno branile. Da nastali problem ne bi pokvario odnose, Juraj je iznašao rješenje: odredio je da se u tričetvrtinskom taktu sviraju hrvatske melodije, pa je tako udovoljio i rodoljublju i damama.⁴⁷

Kroz praćenje plesova možemo saznati i da je Juraj Oršić 1842/1843. proveo duže vrijeme na liječenju u Beču. Kada se vratio Streljačko društvo je organiziralo ples u njegovu čast.⁴⁸ Ples je održan 23. veljače. Ljudevit Vukotinović izvjestio je u Danici, o ovom i drugim plesovima koji su se održavali te godine za vrijeme poklada u Zagrebu pod naslovom *Letošnje poklade u Zagrebu*. Za balove u streljani kaže: *Društvo zagrebačkih strelcah mnogo zaslugah gledeć domorodne naše stvari imadjaše do sada, a zimus pokazalo je još bolje, da je prijatelj od onih koji domovinu ljube...* Na ovim su se balovima okupili građani, plemići i velikaši. Svaki put se plesalo narodno kolo, sala je bila okićena narodnim bojama, natpisi su svuda bili na hrvatskom, svirale su se narodne melodije i govorilo hrvatski. O samom grofu Oršiću Vukotinović piše: *Ona ista radost i ono isto veselje koje je gg. strelce obuzelo, čutismo i mi svi domorodci, kad upazismo slavnoga gospodina grofa, branitelja mile domovine naše, ljubitelja narodnosti i prijatelja domorodacah, opet zdrava medju nami, koji ga svi štujemo i ljubimo*. Usred dvorane stajala je grofova slika i natpis:

⁴³ A. Oršić: Rod Oršića, str. 17, Hrvatski narodni preporod, str. 239, J. Horvat: Gaj, str. 300, Vanda Ladović navodi da je to bio majur grofa Antuna Pejačevića, (V. Ladović: "Zagrebačko građansko strelcah društvo ima čast obznani...", Kaj srpanj-kolovoz 1974. str 114-127).

⁴⁴ Lelja Dobronić, Periferija Zagreba u 19. stoljeću, Iz starog i novog Zagreba, svezak II, 283. Tragom teksta Emilija Laszowskog Prvi počeci građanske streljane u Zagrebu; Narodna starina, knjiga II, Zagreb 1923. u literaturi se nalaze i podaci da je streljana izgrađena na posjedu Pejačevića. U ovom se tekstu Laszowski bavi prvim idejama i akcijama za izgradnju streljane iz 1801. koji su iz nepoznatih razloga prekinuti., a tek je 1808. napravljen plan izgradnje. No, čini se da je na tome i ostalo. Posjed je vjerojatno u međuvremenu promijenio vlasnika. Vanda Ladović u radu Oslikani ciljevi građanskog društva u Zagrebu piše da je Antun Pejačević 1801. zatražio dozvolu za podizanje streljane i društvenog doma, no da je streljana dovršena 1808., a društveni dom trideset godina kasnije. Međutim, za ovakvu tvrdnju nisam pronašla argumente, a Laszowski u tom tekstu spominje samo da se s uređenjem započelo.

⁴⁵ Npr. br. 28/1843. od 8. travnja Poziv na slavno radostno streljanje, 104/1843 od 30. prosinca Objavljivanje bala.

⁴⁶ Hrvatski narodni preporod, 133, 135, F. Šišić, Hrvatska povijest, 384.

⁴⁷ Nada Premerl, "Novi narodni vlacer pravnikom posvetjeni...", Kaj 7-8/1974.

⁴⁸ Hrvatski narodni preporod, 137.

Poslie dugog vremena
Zdrav se vratjaš u našu sredinu,
Povratja se po sred ovih stena'
Radost u nas i slast ka izginu.
Domorodne ter sve žele grudi
Slavni grofe naš vekoma budi!!!

Dolje su bili otprilike isti stihovi na njemačkom.
Ovom su prigodom grofu Oršiću posvećeni i stihovi:

Kak za vetrom mornar gine,
Koj mu ima brod odneti
U žudjene pokrajine,
Kamo uvek duhom leti:
Tak čekaše svaki nas
Tvog povratka sretni čas.

Družtvom, kom si glava vredna
Da bratinska sloga vlada,
I zabava samo čedna
Njemu biaše cilj dosada:
To je delo očinskog,
Slavni grofe sarca Tvog!

Tim sva srca grom opali,
Kad zaori vest nemila:
“Otca milog nama svali,
Od bolesti huda sila!
Tim sad kliče zbor naš sav,
Kad se vratjaš opet zdrav.

U svem družtvu ko što pako
Jedno sarce samo bije
Sva sad parsu isto tako
Jedna samo želja grije
Želja: Tebe mnogo let'
Još u našem krugu zret!⁴⁹

Zaključak

Juraj Oršić dočekaio je preporod u, za to doba, poznim godinama (od poznatih iliraca od njega je ipak bio stariji, i to deset godina, grof Janko Drašković, koji ga je i nadživio). No, potječući iz obitelji u kojoj se njegovao hrvatski jezik, čak i kod supruga koje su bile Njemice i Mađarice, Juraj Oršić spada među malobrojne velikaše koji su od početka pružili punu podršku preporodu. Mladost je proveo služeći u vojsci, u francuskom ratu imenovan je bojnikom zemaljskim banderijama. Nakon povlačenja iz vojne službe uključio se u politički i društveni život preporodne Hrvatske.

⁴⁹ Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, 4. ožujka 1843. br. 9 tečaj IX. Tekst ove pjesmice objavio je i Alfred Makanec u Jutarnjem listu (25/1936 od 22. XI 1936.) u članku Grofovi Oršić-Slavetički u hrvatskoj historiji, s ponešto izmijenjenim tekstom i interpunkcijama.

Istupao je s govorima podrške na županijskim skupštinama i zasjedanjima sabora, tražeći da se u uporabu u Hrvatskoj uvede narodni jezik. Kada je bilo potrebno, davao je i materijalna sredstva za različite namjene. Organizirao je društveni život i aktivno u njemu sudjelovao, prije svega kroz djelovanje streljačkog društva i Streljane. Služio je kao veza između građanskih elemenata te dvora i velikaša, a već i samim svojim imenom donosio je značajne bodove nastojanjima preporoditelja. Njegova supruga i sestre također su se aktivno uključile u preporodna zbivanja.

Povijest ga je neopravdano i nepravedno zaboravila i danas je teško pratiti njegovo djelovanje. Ipak, nije sasvim nestao iz kolektivnog sjećanja. Tako mu se, na primjer, Zaprešić odužio i ulicom.

Summary

Count Juraj Oršić in the Croatian National Revival Movement

In his lifetime Count Juraj Oršić (1780-1847) was considered one of the leaders of the Croatian National Revival, but in later decades he was wrongly crowded out of Croatian national memory. Historians did not show special interest in him either.

Oršić was one of those rare noblemen who supported the national movement right from the beginning. He was a donor, he supported the use of Croatian, he organized social life, he was an important link between the middle class and the court in Vienna.

The author attempted to gather as many data as possible about Juraj Oršić from historiographic literature, newspapers and archives.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

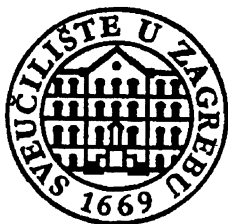
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

29

ZAGREB

1996.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Ivana Lučića 3

tel.: 385 (0)1 6120 150 fax: 385 (0)1 6156 879
385 (0)1 6170 685

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Stipe BOTICA

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
ENGLISKI JEZIK:**
Nikolina JOVANOVIĆ

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u veljači 1997. godine